

Riigikogu kultuurikomisjoni istungi protokoll nr 111

Tallinn, Toompea ja videosild

Teisipäev, 17. juuni 2025

Algus 14.00, lõpp 15.30

Juhataja: Liina Kersna (esimees)

Protokollija: Merje Noorlind (konsultant)

Võtsid osa:

Komisjoni liikmed: Vadim Belobrovtsev, Madis Kallas, Signe Kivi, Tõnis Lukas, Margit Sutrop, Kadri Tali

Komisjoni ametnikud: Carina Rikart (nõunik-sekretariaadijuhataja), Kristel Soodla (nõunik)

Puudus: Helle-Moonika Helme

Kutsutud: Seto Kongressi Vanemate Kogu peavanem Rainer Rahasepp, Võrokeste Kongressi Vanemate Kogu peavanem Rainer Kuuba, mulkide vanem Kalle Vister ning keeleteadlane Liina Lindström;

Haridus- ja Teadusministeeriumi keelepoliitika asekanstler Kairi Kaldoja ja keelepoliitika osakonna murdekeelte nõunik Kätlin Kõverik ning Kultuuriministeeriumi kultuurilise mitmekesisuse osakonna nõunik Anne-Ly Reimaa (1. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Kollektiivne pöördumine "Seto, võru, mulgi ja tartu keel lõunaeeesti piirkonnakeeleks"
2. Info ja muud küsimused

1. Kollektiivne pöördumine "Seto, võru, mulgi ja tartu keel lõunaeeesti piirkonnakeeleks"

Liina Kersna avas päevakorrapunkti ning andis sõna kollektiivse pöördumise esindajatele.

Rainer Kuuba tutvustas [kollektiivset pöördumist](#).

Setod ja võrokesed on teinud toetudes Tartu Ülikooli ja Eesti Keele Instituudi keeleteadlaste ekspertarvamustele ettepaneku tunnustada Eesti Vabariigi keeleseaduses seto ja võru keelt lõunaeeesti piirkonnakeeltena. Kogukonnad ja keeleteadlased on teinud korduvalt vastavaid ettepanekuid, kuid kahjuks ei ole Haridus- ja Teadusministeeriumis koostatud keeleseaduse muutmise eelnõus nendega senini arvestatud.

Liina Lindström selgitas (lisa 1), et varem on käsitletud keeleteaduses lõunaeeesti keelt murdena, mis eristus keeleajalooliselt muudest läänemeresoome keeltest. Alates 1980. aastatest järjest kasvanud uurimistöö tulemusena on lõunaeeesti keelt käsitletud omaette keelena, mille tänapäevased variandid on seto, võru, mulgi ja tartu keeled, mis on kontaktide tõttu aja jooksul sarnastunud eesti keelega (mulgi ja tartu rohkem, võru ja seto vähem). Rahvusvaheliselt on võro-seto keelt tunnustatud eraldi keelena, mis on liigitatud ka

Ethnologue'i kataloogis (ISO kood vro).

Lindström lisas, et lõunaeeesti keelele on vaja eristaatust, kuna keele loomulik põlvkondlik ülekandmine on katkenud. Keelevahetusprotsess algas Võru- ja Setomaal 1960. aastatest ning keel on taandatud murdeks, millel on madal prestiiž. Lõunaeeesti keele staatuse parandamine aitab tõsta prestiiži ning soovi õppida ja keelt edasi anda, loob eeltingimused keeleõppeks üldisemalt ning võimaluse laiendada keele kasutusvaldkondi.

Lindströmi sõnul on otsustamise küsimus, kas lõunaeeesti keel või lõunaeeesti keeled.

Lõunaeeesti keel on ajalooline mõiste, mis katab mulgi, tartu, võru ja seto keelt. Nende keelte kõnelejatel pole ühist lõunaeeesti identiteeti ning seda peaks alles kujundama hakkama.

Kollektiivse pöördumise esitajate ettepanek on, et registrites jms võiks kasutada mõlemat, nii lõunaeeesti (võru) või võru (lõunaeeesti) keelt.

Rainer Rahasepa sõnul on pöördujate poolt tõstatatud teemast räägitud juba 30 aastat. Võru- ja seto keel on keeled, nagu iga teine keel. Keeleteadlased on välja toonud, et lõunaeeesti piirkonnakeeled, mulgi-, tartu-, võru- ja seto keel, on hävinemisohus. Seto Kuningriigist ja lõunaeeestikeelsest lasteaiarühmast on paraku vähe. Rahasepp lisas, et raamatukogudest laenutavad setokeelset kirjandust inimesed vanuses 50+. See on ere näide sellest, et nooremad inimesed ei valda enam keelt.

Rainer Kuuba sõnul on väga halb elada, kui inimesele öeldakse, et tema emakeelt ei ole olemas ning tegemist on vaid ühe teise keele muredega. Lõunaeeesti keel on üks Eesti kultuuripärandi osa. Lõunaeeesti keel on kõige vanem läänemere-soome keel, mis hargnes üle 2000 aasta tagasi.

Kairi Kaldoja sõnul on Haridus- ja Teadusministeeriumil (HTM) hea meel, et teema on jõudnud avaliku aruteluni. Kahtlemata on kõik piirkondlikud eesti keele erikujud need, mille eest tuleb seista ning mida tuleb arendada. Eesti Vabariigi põhiseadusest tulenevalt tuleb Eesti keelt hoida, kaitsta ja arendada. Ühes sellega on põhiseadusega kaitstud ka kõik eesti keele piirkondlikud erikujud. Põhiseadus eristab riigikeelt, selle piirkondlikke erikujusid ja võõrkeeli. Kui on soov juurde lisada veel mõni keel, siis see tähendab väga olulist põhiseaduslikku reformi.

Kaldoja sõnul on piirkondlikud erikujud kõige rohkem kaitstud tänu sellele, et neid peetakse riigi keele osaks. Keegi ei saa kedagi takistada enda murdekeeles rääkimast näiteks riigiasutuses. Täna on võimalusi keele kasutamiseks rohkem, kui seda tegelikult kasutatakse. Kaldoja sõnul tuleb tõsiselt arutada, kas on soov suureks muutuseks Eestis, et tekiks kaks riigikeelt või mõeldakse välja veel üks tase riigikeele ja võõrkeele vahele. Sellisel juhul ei ole tegemist ainult ühe muudatusega keeleteaduses, vaid süsteemi ümbermõtestamisega suurel tasandil.

Kätlin Kõverik sõnas, et emakeelena kõneletava keele märkimist on arutatud mitmel korral Sise- ja Kultuuriministeeriumiga ning õiguskantsleri bürooga, aga arutelud on takerdunud Siseministeeriumis. Otsus on justkui olemas, kuid Rahvastikuregistris tuleks selleks teha vajalikud arendused, aga arenduse rahaline vajadus on u 600 000 -700 000 eurot, et Rahvastikuregistrisse tekiks teise emakeele märkimise väli. Lihtsama võimalusena on võimalik lisada emakeele märkimise klassifikaatoritesse ka kõik murdekeeled. Kõveriku sõnul on tegemist suhteliselt kiiresti lahendatava küsimusega ning loodetavasti hakkavad need teemad lähiajal ka Siseministeeriumis edasi arenema.

Hariduse kontekstis on hiljuti toimunud kohtumised nii Setomaal kui ka Võrumaal.

Kaardistatud on aspektid, mida oleks võimalik teha selleks, et taastada keelekatkestus. On räägitud süsteemist, et murdekeelse emakeelega lapsed võiksid saada kooli poolt õigustatult

tuge murdekeelse emakeele õppeks. Kogukonnast on aga selge tagasiside, et murdekeelt ei tohiks siduda lapse emakeeltega, kuna paljud täna lõunaestikeeli õppivad lapsed on kodustest, kus enam murdekeeli ei räägita.

HTM soov on leida keeleõppeks lisavahendeid. Liigutakse uue toetusmeetme loomise suunas, et kõikidel koolidel ja lasteaedadel oleks võimalus saada tuge keelerikkuse tugevdamiseks.

Kõverik kinnitas seda vajadust, kuna õpetajad vajavad lisaks oma entusiasmile ka rahalist tuge.

Anne-Ly Reimaa sõnas, et Kultuuriministeeriumi poolt vaadatuna on lõunaestikeelekasutus üha rohkem esile tõusnud. Korraldatud on suurepäraseid üritusi, tegutsevad nii Võru kui ka Seto instituudid jne. Kultuuriministeerium on andnud omapoolset toetust kultuuripärandi hoidmiseks piirkonnale juba 25 aastat. Reimaa sõnul teeb rõõmu, et viimase rahvaloenduse andmetel on keelekasutus Vana-Võromaal tõusnud 16 protsenti.

Reimaa sõnul kuulub keeleseadus HTM-i valitsemisalasse. Kultuuriministeerium kindlasti toetab, et eesti keele kasutuse vormid säiliks, oleksid kasutuses ning tunnustatud Lõuna-Eesti erinevates piirkondades.

Rainer Kuuba selgitas, et pöördumise ei soovi tuua keeleseadusesse kahte riigikeelt, vaid jutt käib Lõuna-Eesti piirkonnakeelest. Näiteks Soomes on kaks riigikeelt, milleks on soome keel ja rootsi keel. Soome keeleseadus räägib ka saami keelest, mis ei ole Soomes riigikeel. Saami keele kohta on Soomes eraldi saami keeleseadus, kus räägitakse saami keelest ainsuses. Saami keel koosneb Soomes räägitavast kolmest eraldi saami keelest.

Näiteks Läti keeleseaduses on kirjas, et riigikeeleks on läti keel. Lisaks sellele kaitseb Läti riik ka põlise rahva keelt, milleks on liivi keel. Lisaks kaitstakse, arendatakse ja säilitatakse latgali keelt, kui läti keele ajaloolist kirjakeelt.

Kollektiivse pöördumise esindajad teevad ettepaneku tuua keeleseadusesse lisatermin „piirkonnakeel“, mis ei vähenda eesti keele positsiooni keeleseaduses ega ka põhiseaduses. Näiteks põhiseaduses ei ole mainitud viipekeelt, kuid keeleseaduses on olemas eraldi keelena ka eesti viipekeel. Ettepanek on lisada keeleseadusesse, et Lõuna-Eestis on ka lõunaestikeel, mis koosneb võro, seto, mulgi ja tartu keelest ning kõik ülejäänud keeled on võõrkeeled (näit vene keel).

Kuuba kinnitas, et eesti keele oskajaid ei jää ettepaneku valguses vähemaks, kuna lõuna-eestlased ei kavatse eesti keelt unustada. Tegemist on vaid kultuuripärandi väärtustamisega.

Kuuba sõnul kinnitavad uuringud, et keele edasiandmisel on määravaks selle prestiiž. Kui keelt nimetatakse keeleks, siis antakse seda ka edasi. Kui keelt nimetatakse dialektiks, siis ei anta seda ka järgmisele põlvkonnale edasi.

Rahvaloenduse suurem lõunaestikeele oskajate protsent tuleneb sellest, et muutus rahvaloenduse meetodika. Kui 2011. aasta rahvaloenduses sai märkida vaid ühe standardkeelest erineva piirkondliku keele, siis 2021. aastal võis märkida mitu keelt. Kui vaadata vanuselist jagunemist, siis juurdetulnud osa tuli ainult keskealistest, kes ütlesid, et nad oskavad ka võro keelt.

Kuuba sõnul ollakse kahjuks keele hääbumise kursil. Kultuuripärandi hoidmiseks on vaja seaduslikult öelda, et lõunaestikeel on eraldi piirkonnakeel, mis jaguneb neljaks keeleks.

Tõnis Lukas avaldas arvamust, et eesti keelt tuleb riigi tasandil kaitsta ning kindlasti tuleb seda põhiseaduse kohaselt teha ka keele erikujudega.

Lukase sõnul pidi viimase tähtaja kohaselt jõudma keeleseaduse muutmise seaduse eelnõu

Riigikogusse juba pool aastat tagasi, kuid see ei ole tänaseni Riigikokku jõudnud.

Lukase sõnul oleks kõige parem arendada piirkondliku keele staatust välja põhiseaduse tasandil olevast eesti keele erikujust. See annab võimaluse eristada teda muudest keeltest, lisaks ka vene keelest ja vältida sellega seotud pretensioone tulevikus.

Lukas küsis, mil määral on see teema ette valmistatud keeleseaduse muutmise seaduse eelnõus ning kuidas väljendub piirkonnakeele staatus reaalses elus.

Liina Kersna sõnas teadmiseks, et keeleseadus on kooskõlastusringil. Kersna palus kollektiivse pöördumise esindajatel vastata, milline on ootus seaduseelnõule ning millist rolli võiks kanda piirkondlik keel.

Rainer Kuuba vastas, et tema on tutvunud eelnõu variandiga, kus lõunaeeesti piirkonna keele kohta ei ole sõnagi. Eelnõu seletuskirjas on mainitud, et võrokeled, setod, Eesti keelenõukogu ja Tartu Ülikooli teadlased on teinud ettepanekuid keeleseadusesse, lisamaks seadusesse ka lõunaeeesti piirkonna keel. Kooskõlastamisele saadetud eelnõu juures on ettepanekute kooskõlastustabel, milles HTM on selgitanud, miks lõunaeeesti piirkonnakeelega arvestatud ei ole. Ametnikud on tabelisse kirjutanud, et murdekeeleks nimetamine on poliitiline otsus.

Kuuba sõnul on ametnikud unustanud, et poliitilisi otsuseid võtab vastu Riigikogu.

Kuuba sõnul peaks olema esimene samm tunnustada, et lõunaeeesti keel on keel. Õpetamises ja keele igapäevases rakendamises ei ole vaja teha suurt revolutsiooni, vaid tuleb liikuda samm haaval, nagu seni. Kuuba lisas, et toetusmeetmed on küll olemas, aga nende summade suurus võiks pikapeale suurendada.

Kätlin Kõverik sõnas, et HTM-i õigusanalüüsi kohaselt annab kehtiv keeleseadus piirkondlikele erikujudele riigikeelega võrdse staatuse, kuna tegemist on eesti keele kui riigikeele piirkondlike erikujudega. Piirkondlike keele erikujusid saab võrdselt eesti keelega kasutada nii halduskeeles kui ka hariduses. Sellest lähtekohast on saadetud keeleseadus ka kooskõlastusele. Kui on soov eristada lõunaeeesti keelt teistest erivormidest, siis on vaja läbi rääkida, kas lõunaeeesti keel rakendub mingisuguse õigusega haldus- ja haridussüsteemile ning milliseid piiranguid või erisusi see endaga kaasa toob. Kõverik lisas, et tulenevalt ajasurve on see temaatika läbi rääkimata.

Liina Kersna sõnas, et keeleseadust on aktiivselt tehtud vähemalt kaks aastat, mil praegune Riigikogu koosseis on koos olnud. Keeleseaduse muutmise seaduse eelnõu oodatakse aga alates eelmisest koosseisust.

Margit Sutrop küsis, kas keeleteadlaste vahel on ka lahkharvamusi lõunaeeesti keele osas ning kas keeleteadlaste eriarvamused tulenevad ka sellest, kuidas mõistetakse keelte päritolu, kuna teooriad on erinevad.

Liina Lindström kinnitas, et keeleteadlaste vahel on eriarvamusi. See tuleneb suuresti haridusest ja põlvkondlikest eripäradest.

Margit Sutrop sõnas, et tema jaoks on murdekeel positiivselt laetud sõna. Sutrop küsis miks on eesti keele erikuju pöördujate jaoks tabuteema.

Liina Lindström selgitas, et keeleteadlaste ettepanek HTM-ile sisaldas mõistet „põline piirkonnakeel“, mis ei tekitanud olukorda, et näiteks vene keelel võiks olla sama staatus.

Rainer Kuuba sõnas, et eesti keele erikuju tähendab võrokeste jaoks, et nende emakeelt ei ole olemas ning selle üle otsustab keegi teine kuskil kaugel. Tegemist on emotsionaalse küsimusega, kuna iga võroke teab, mis keeles rääkis tema ema. Kahjuks räägitakse ukrainlastele praegu, et ukraina keelt ei ole olemas ning tegemist on vaid vene keele piirkondliku erikujuga.

Kuuba lisas, et vene keel on saanud Eesti riigilt liiga palju õigusi, mida üks võõrkeel ühes riigis saada ei peaks. Kuuba arvamuse kohaselt oleks pidanud juba ammu ütlema, et vene keele puhul on tegemist võõrkeelega. Näiteks Noarootsis räägitakse rootsi keelt, mis on võõrkeel. Samuti on võõrkeeled nii vene keel, romade keel jne.

Piirkonna keel on põline, mida on räägitud juba üle 2000 aasta. Kuuba sõnul oleks vaja just praeguses poliitilises olukorras öelda, et Eestis on põlised piirkonnakeeled ja võõrkeeled ning lisaks Eesti viipekeel.

Liina Lindström lisas, et Eestis antakse tänaseni haridust vene keeles. Samas, lõunaeesti keeles kooliharidust ei tagata. Keeleõpet pakutakse fakultatiivselt, mis sõltub koolijuhi suvast ja meelsusest. Noorel inimesel ei teki võimalust õppida lõunaeesti keelt, kui ei seata vastavat süsteemi. Lõunaeesti keele seadustamine peaks kaasa tooma selle, et Lõuna-Eesti lapsed saaksid ka päriselt seda keelt õppida.

Madis Kallas viitas asjaolule, et tänane keeleseadus lubab pidada volikogu istungeid kohalikus keeles. Kallas küsis, kas selles keeles võib koostada ka õigusakte ning panna üles tänavasilte.

Lisaks soovis Kallas teada, kas pöördujate eesmärk on pidurdada keele rääkijate vähenemise protsessi ning kas selleks oleks vajalik lõunaeesti keeltele anda keele staatus.

Rainer Kuuba kinnitas, et soov on pidurdada lõunaeesti keeleoskuse hääbumist. Nendes piirkondades, kus kasutatakse murdekeelt, võib teisena lisada murdekeelse teksti eesti riigikeele kõrvale. Näiteks Põlva maavanem Taro on andnud välja oma korralduse ka võro keeles.

Eesmärk ei ole mitte niivõrd selles, et kohalikud õigusaktid oleksid võro- või setokeelsed.

Eesmärk on tõsta selle kultuuripärandi prestiiži, mis on tugev probleem, kuna keelt on teadlikult halvustatud ligi 140 aastat. Näiteks, kui etenduses või filmis oli vaja näidata rumalat inimest, siis pandi ta rääkima murdekeeles. See on avaldanud inimestele mõju ning paljudel vanemaealistel inimestel on kooliajast trauma, sest neid halvustati nende keele tõttu.

Täna on juba noori täiskasvanuid, kes tahaksid just osata oma vanavanemate põlist keelt, aga nendelt on see võimalus ära võetud. Seetõttu on soov pidurdada keeleoskuse hääbumist.

Keeleseaduse täiendamine ühe lisamõistega ei võta eesti keelelt midagi ära, aga annab lõuna-eestlastele väga palju juurde.

Liina Kersna küsis, kas Lõuna-Eesti koolides peaks olema kohustuslik lõunaeesti keele õpe.

Rainer Kuuba sõnul peaks olema nii, et kõikides Vana Võrumaa koolides on õppekavas nii võro keele kui ka kultuuri õpe, Setomaa koolides seto keele ja kultuuriõpe ning Mulgimaa koolides mulgi keele ja kultuuriõpe. Sama puudutab ka Kihnut. Õppekavades on kõikide vanuseastemete puhul kirjas, et piirkondlikku omapära tuleb lõimida õppekavadesse nii palju kui võimalik. Praegu sõltub koolides kõik sellest, kas on olemas vajalikku personali, kes seda õpet oskab anda.

Margit Sutropi sõnul iga asi, mis tehakse kohustuslikuks, tekitab vastureaktsiooni. Sutrop küsis, kas pöördumise esitajad on sellele mõtelnud.

Sutrop lisas, et kui igal pool peaks kohustuslikuna õpetatama oma piirkonna keelt, siis ei ole põhjust keelduda kui näiteks Narva soovib õpetada vene keelt. Teine võimalus on defineerida, mida tähendab sõna „põline“ ning sisustada mõisted „põlisrahvas“ ja „põlisrahva keel“.

Liina Lindström vastas, et kui eesti keelega on jõutud tulemuseni, et koolisüsteem on eestikeelne, siis tuleks toetada ka inimeste emakeele õpetust. Ka vene päritolu laps peaks

oskama kirjutada korrektses vene keeles. Sama soov on lõunaesti keelte puhul.

Margit Sutrop sõnas, et kindlasti tuleb piirata, kui paljusid keeli koolisüsteemis pakkuda. Emakeele õppimist on võimalik toetada ka perekondades ja kogukondades. Riikliku reguleerimise korral tuleb ette näha, et võidakse soovida ka araabia ja türki keele tunde.

Liina Kersna sõnas, et seaduse kohaselt on võimalik saada oma emakeelse õpet, kui ühes õppegrupis on rohkem kui kümme õpilast. See peaks olema nii ka lõunaesti keele puhul.

Tõnis Lukas sõnas, et kõige suurem keelekeskkonna vastane on väljaränne piirkondadest, e majandus- ja regionaalpoliitika läbikukkumine. Asemele tulevate inimeste jaoks on tõstatatud probleem võõras. Lukas nõustus, et koolides peaks olemas oma emakeele õppe võimalus ning selle peaks sisse viima seadusega jõuga. Lukas lisas, et samas peab tulema põhiseadusest see vahe, et peamine peab olema eesti keel ja kultuur. Kui hakata seda lahustama kuni põhiseaduse muutmiseni, siis ei ole see hea.

Rainer Kuuba selgitas, et kollektiivses pöördumises on pakutud lahendada probleem lisades lõunaesti piirkonnakeel. Eesti ja lõunaesti keel ei ole sama tähendusega. Peipsi venelased ei ole lõunaesti keele rääkijad. Keeleteadlased ütlevad, et lõunaesti keel on midagi muud, kui Peipsi äärne vene keel või mis iganes muu keel.

Kadri Tali sõnas, et näiteks Soome Vabariik võimaldas õppida oma emakeeles, mis osutus vaid nõ sõnakõlksuks. Tegelikult said ühest rahvusest, erinevas vanuses lapsed korra nädalas viibida ühes klassiruumis, millel ei olnud jätkusuutlikkust. Tali sõnul algab kõik kodust. Tali tõstas küsimuse, kuidas teha nii, et piirkonna lapsed oleksid huvitatud piirkonna keelest ja identiteedist.

Rainer Kuuba nõustus Taliga ning lisas, et need on igapäevased probleemid ka Kagu-Eestis. Selge on see, et seadusesse uue mõiste toomine ei lahenda probleeme. Samas on kogemusi saamiste ja liivlaste näitel. Nende keelte aktivism on tänu riiklikule tunnustamisele palju pöördunud ning paljud noored identifitseerivad ennast juba nii saamiste kui ka liivlastena.

Margit Sutrop tõstas küsimuse, et kui pere kolib Setomaalt Saaremaale, millist keelt peab kool pakkuma. Sutrop sõnas, et rünnatakse ka eesti keelt ning ka eesti keele kestmise ja kaitsmisega tuleb tegelda. Seetõttu on ohtlik poliitiliselt hakata eesti keelt tükideks tegema.

Rainer Kuuba vastuse kohaselt on supereestlased kõik need, kes väärtustavad oma kanti ning see ei tee neid vähem eestlasteks. Kui setu kolib Saaremaale, siis on olemas näide, kus Saaremaa lasteaed võttis ühendust Võru Instituudiga, et teha oma lasteaeda võrukeele pesa. Lõuna-Eesti on eristaatuses ajalooliste tingimuste tõttu, võrreldes ülejäänud Eestiga, mis ei tee ülejäänud Eestit halvemaks.

Liina Kersna sõnas, et on olemas võimalused, mida kohe kasutada. Lisas, et töös on Rahvastikuregistri arendus, mis annab võimaluse selleks, et inimene peab saama märkida emakeelena selle keele, mida ta tunneb ja soovib. Haridusasutustele tuleks luua süsteemsemalt tingimused piirkonnakeele õppimiseks, mille nimel HTM ka tegutseb. Sügisel tuleb Riigikogu menetlusse keeleseaduse muutmise seaduse eelnõu ning siis on näha, millises sõnastuses on valitsus selle kinnitanud. Riigikogul on võimalus teha eelnõusse ka muudatusi. Kersna tänas osalejaid arutelu ees.

2. Info ja muud küsimused

Muid küsimusi ei tõstatatud.

(allkirjastatud digitaalselt)
Liina Kersna
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)
Merje Noorlind
protokollija